

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJA
TEISĖS GRUPĖ

IŠVADA

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO
140 STRAIPSNIO PAKEITIMO PROJEKTO (toliau – Projektas)
(TAP-20-1875; TAP-20-1876; TAIS NR.: 20-13282(2); 20-13281(2))

2020-11-11 Nr.NV-3078

Vilnius

Įvertinę Projekto atitiktį Lietuvos Respublikos įstatymams bei teisės technikos reikalavimams, teikiame šias pastabas ir pasiūlymus:

1. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu teisiniu reguliavimu, laikinas sulaikymas, neužklupus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, galimas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu tik išimtiniais atvejais, kai yra visos šioje dalyje nurodytos sąlygos. Manytina, jog galiojantis teisinis reguliavimas jau numato, kad laikinas sulaikymas galimas, kai yra tenkinamos visos šioje dalyje nurodytos sąlygos (visa aplinkybių visuma), t. y. „tik išimtiniais atvejais“ ir 1 – 3 punkte nurodytos sąlygos, todėl siūloma techninio pobūdžio pataisa, BPK 140 straipsnio 2 dalį papildant žodžiais „ir tik tada“, vertintina kaip perteklinė, nesukurianti pridėtinės teisinės vertės. Analogiškai vertintinas ir siūlymas BPK 140 straipsnio 2 dalies 2 punkte vartojamą žodžių junginį „paaiškėja, kad yra“ keisti į „nustatyti“, kadangi pagal savo prasmę minėtos sąvokos yra tapačios. Taipogi svarstytina, ar tokio pobūdžio pataisos neformuoja ydingos teisėkūros proceso praktikos, galimai pažeidžiančios teisėkūros ekonomiškumo ir efektyvumo principų. Atsižvelgiant į tai siūlome minėtų pataisų atsisakyti.

2. Projekto 1 straipsniu siūlomame keisti BPK 140 straipsnyje įtvirtinti žmogaus teisės į laisvę ribojimo pagrindai, sąlygos ir tvarka, todėl, siekiant įvertinti siūlomų pataisų atitiktį tiek nacionaliniams, tiek supranacionaliniams teisės aktams, būtina įvertinti aukščiausios teisinės galios teisės aktuose įtvirtintą žmogaus teisės į laisvę vietą žmogaus teisių ir laisvių hierarchijoje bei minėtais teisės aktais šiai teisei suteikiamą teisinę apsaugą:

-Konstituciniu lygmeniu žmogaus teisės į laisvę apsauga ir jos ribojimo pagrindai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad „*Žmogaus laisvė neliečiama. Niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas. Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrįstumas. Jeigu teismas nepriima nutarimo asmenį suimti, sulaikytasis tuojau pat paleidžiamas.*“. Šios teisės svarbą rodo tai, kad ši teisė Konstitucijoje įtvirtinta iš karto po žmogaus teisės į gyvybę, konstituciniu lygmeniu įtvirtintos Konstitucijos 19 straipsnyje, t. y. pagal konstitucinę žmogaus teisių ir laisvių sąrangą žmogaus teisė į laisvę nusileidžia tik žmogaus teisei į gyvybę, tačiau yra svarbesnė už kitas konstitucines teises – teisę į asmens neliečiamumą ir orumą (Konstitucijos 21 straipsnis) ir kitas teises;

-Žmogaus teisė į laisvę saugoma ir konvenciniu lygmeniu. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 5 straipsnyje įtvirtinta, kad „*Kiekvienas žmogus turi teisę į laisvę ir asmens neliečiamybę. Niekas negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką: <...>*“. Visuotinės žmogaus teisių

deklaracijos (toliau – Deklaracija) 9 straipsnyje nurodyta, kad „*Niekas negali būti savavališkai suimtas, sulaikytas ar išstremtas*“. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad konvenciniu lygmeniu žmogaus teisė į laisvę taip pat saugoma kiek mažiau nei žmogaus teisė į gyvybę (Konvencijos 2 straipsnis, Deklaracijos 3 straipsnis), teisė į sveikatą ir orumą (Konvencijos 3 straipsnis, Deklaracijos 5 straipsnis), tačiau labiau nei, pavyzdžiui, teisė į asmeninį ir šeimos gyvenimą, buto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą (Konvencijos 8 straipsnis, Deklaracijos 12 straipsnis).

Šiame kontekste, įvertinus žmogaus teisių ir laisvių konstitucinę ir konvencinę sąrangą ir svarbą, taip pat šių teisių ir laisvių ribojimą legitimizuojančių baudžiamojo proceso subjektų sąrašą, akivaizdu, kad, nepaisant konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisės į laisvę svarbos, ši teisė pagal BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą procedūrą gali būti ribojama taikant žemesnį žmogaus teisių apsaugos standartą, leidžiant ją riboti prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui, nors, net ir už žmogaus teisę į laisvę mažiau svarbios teisės gali būti ribojamos tik teismo ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu (pavyzdžiui BPK 145-147 str.), taigi svarstyтина, ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtintais atvejais gali būti suteikta teisė priimti nutarimą laikinai sulaikyti asmenį. Pažymėtina, kad Projekto rengėjai ankstesniame BPK 140 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte (TAIS Nr. 20-13281) buvo įvertinę šios konstitucinės ir konvencinės teisės svarbą ir nurodę, kad „laikinas sulaikymas, neužklupus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, galimas prokuroro nutarimu“, tačiau šiuo metu parengtame ir vertinamame Projekte minėto pasiūlymo atsisakyta, teisę riboti žmogaus teisę į laisvę suteikiant ne tik prokurorui, bet ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui. Manytina, kad minėto pasiūlymo Projekto rengėjai atsisakė įvertinę Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros pastabas. Šių institucijų argumentai, iš esmės susiję su greito baudžiamojo proceso užtikrinimu, yra suprantami, tačiau pažymėtina, kad, viena vertus, šių institucijų derinimo raštuose akcentuojama tik dalis BPK 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos baudžiamojo proceso paskirties, prioritetą suteikiant greitam nusikalstamų veikų atskleidimui, tačiau neužsimenant apie kitą sudėtinę BPK 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos baudžiamojo proceso paskirties dalį, t. y. kad rezultatas – greitai atskleistos nusikalstamos veikos turi būti pasiektas ne bet kaip, bet ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, t. y. laikantis griežtai nustatytų procedūrų, kurių tikslas – užtikrinti ne tik nuo nusikalstamos veikos nukentėjusių žmonių, bet ir padarius šias veikas įtariamų ar kaltinamų žmonių teises bei laisves; kita vertus, svarstyтина, ar minėtuose raštuose išdėstytos problemos, susijusios su atvejais, kuomet asmenį laikinai sulaikyti yra būtina neatidėliojant, negalėtų būti sprendžiamos, pavyzdžiui BPK 160¹ straipsnio pataisomis, įtvirtinant galimybę neatidėliotinais atvejais BPK 140 straipsnyje įtvirtintą procesinės prievartos priemonę taikyti ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, tačiau nustatant būtiną tokio nutarimo sankcionavimą, tokiu būdu garantuojant aukštą žmogaus teisės į laisvę apsaugos lygį. Manytina, kad įtvirtinus tokį ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu taikomo laikino sulaikymo teisėtumo ir pagrįstumo revizijos algoritmą būtų pasiekti tie patys tikslai, kurių siekiama vertinamu Projektu siūlomomis BPK 140 straipsnio 3 dalies pataisomis įtvirtinant prokuroro pareigą nedelsiant įvertinti laikino sulaikymo teisėtumą ir pagrįstumą.

BPK 140 straipsnio 2 dalyje *expressis verbis* nurodyta, kad laikinas sulaikymas, neužklupus asmens nusikalstamos veikos padarymo vietoje ar tuoj po nusikalstamos veikos padarymo, galimas prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu *tik išimtiniais atvejais*. Remiantis Generalinės prokuratūros ir Policijos departamento pateiktais duomenimis, 2018 metais BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka buvo sulaikyta 14,7% nuo visų sulaikytųjų, 2019 metais – 15,3% nuo visų sulaikytųjų, 2020 metais – 15,2% nuo visų sulaikytųjų, t. y. kas

šeštas ar septintas žmogus nuo visų sulaikytųjų yra sulaikomas BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka, kuri gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais. Įvertinus pateiktus statistinius duomenis, kyla abejonių, ar toks dažnas šios procesinės prievartos priemonės taikymas BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka laikytinas išimtinis. Generalinė prokuratūra ir Policijos departamentas derinimo raštuose nenurodė, koku būdu pasireiškė išimtinės aplinkybės, sudariusios pagrindą laikinai sulaikyti asmenį BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka: Generalinė prokuratūra pateikė statistinius duomenis, koks yra vidutinis įtariamųjų skaičius ikiteisminiuose tyrimuose per 1 metus, taip pat statistinius duomenis apie užregistruojamų nusikalstamų veikų struktūrą, tačiau, viena vertus, neaišku, koku būdu šie duomenys koreliuoja su BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtintu reikalavimu šią teisės normą taikyti tik išimtinėmis aplinkybėmis: pavyzdžiui, ar tai, kad didžiąją dalį per metus užregistruojamų nusikalstamų veikų sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei, yra išimtinė aplinkybė, sudaranti prielaidą BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka laikinai sulaikyti žmogų; kita vertus, tai patvirtina Projekto rengėjų išvadą, kad BPK 140 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka asmenys dažnai laikinai sulaikomi nesant jokių išimtinių aplinkybių, leidžiančių taikyti šią procesinės prievartos priemonę, kas pagrindžia siekį keisti vertinamą teisinį reguliavimą.

Policijos departamentas, vertindamas siūlomas pataisas, nurodė, jog policijos praktika rodo, kad poreikis laikinai sulaikyti asmenį BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka dažnai būna skubus ir neatidėliotinas (pavyzdžiui, taikant kitas procesines prievartos priemones (krata) ar slaptus tyrimo veiksmus (elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, sekimas), paaiškėjus naujoms aplinkybėms, kad asmuo gali sunaikinti tyrimui reikšmingus duomenis, paveikti kitus proceso dalyvius, taip pat sulaikius ieškomą asmenį ir pan.). Nors Policijos departamentas konkrečių statistinių duomenų apie tai, kokią dalį iš BPK 140 straipsnio 2 dalyje nurodyta tvarka laikinai sulaikytų žmonių sudaro žmonės, kurių atžvilgiu dar prieš juos laikinai sulaikant jau yra sankcionuotos procesinės prievartos priemonės – krata, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, sekimas, nepateikė, tačiau išanalizavus teismų praktiką galima pagrįstai teigti, kad tokių atvejų dalis yra gana didelė: iš analizuotos teismų praktikos matyti, kad absoliučioje daugumoje atvejų, kuomet žmogaus atžvilgiu yra sankcionuotos procesinės prievartos priemonės – krata, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, sekimas, yra taikomas *modus operandi*, t. y. taikant procesinės prievartos priemonių kompleksą žmogus, kurio atžvilgiu minėtos priemonės yra taikomos, yra laikinai sulaikomas BPK 140 straipsnio 2 dalyje nurodyta tvarka tam, kad su sulaikytu žmogumi būtų atliekami būtini ikiteisminio tyrimo veiksmai, kas reiškia, kad dar iki žmogaus sulaikymo ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokuroras žino, kad, vykdant *modus operandi*, taikant visą procesinės prievartos priemonių kompleksą, toks žmogus bus sulaikytas. Šiame kontekste būtina pažymėti tai, kad, kaip nurodyta BPK 123 straipsnio 1 dalyje, suėmimas gali būti skiriamas a) įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, ar b) įtariamajam, kuris yra sulaikytas BPK 140 straipsnyje nustatyta tvarka. To paties straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtinta, kad prokuroras, manydamas, kad įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į ikiteisminio tyrimo teisėją. Teisėjas, nusprendęs patenkinti prokuroro pareiškimą, priima nutartį skirti suėmimą, nusprendęs atsisakyti pareiškimą patenkinti, – nutartį atsisakyti skirti suėmimą ar nutartį atsisakyti skirti suėmimą ir skirti kitą kardomąją priemonę. Jei priimta nutartis skirti suėmimą, remiantis šia nutartimi suimtą asmenį ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento prokuroras pristato ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Suimto asmens apklausoje dalyvauja gynėjas ir prokuroras. Apklausęs suimtą asmenį, teisėjas priima vieną iš šių sprendimų: nutartį skirti suėmimą palikti galioti (šiuo atveju teisėjas nustato konkretų suėmimo terminą) arba

pakeisti šią kardomąją priemonę ar ją panaikinti. Šis teisinis reguliavimas sudaro prielaidas prokurorui kreipiantis į teismą dėl leidimo taikyti procesinės prievartos priemones – kratą, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, sekimą, žinant, kad žmogaus, kurio atžvilgiu prašoma sankcionuoti procesinės prievartos priemones, laisvė bus apribota, kreiptis į teismą ir dėl tokio žmogaus suėmimo BPK 123 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka. Žmogaus teisės į laisvę ribojimas ne BPK 140 straipsnio 2 dalyje, o BPK 123 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka, pirma, užtikrintų, kad ši teisė, atsižvelgiant į jos svarbą, būtų varžoma tik ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu; antra, užtikrintų, kad sprendimą varžyti žmogaus teisę į laisvę priimtų ne procesinį suinteresuotumą turintis baudžiamojo proceso subjekts (ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras), kurio veiksmai nukreipti į greitą rezultatą, o nešališkas arbitras; trečia, nereikalautų nedelsiamo tokio sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo revizavimo taip, kaip yra siūloma vertinamu Projektu; ketvirta, BPK 123 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka suimtas žmogus, vadovaujantis to paties straipsnio 3 dalies nuostatomis, ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento privalėtų būti pristatytas ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris pristatytą asmenį apklaustų dėl suėmimo pagrįstumo, t. y. būtų taikoma iš esmės ta pati procedūra, kokią yra siūloma taikyti siūlomam Projektu; penkta, ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis galėtų būti skundžiama BPK 130 – 131 straipsniuose nustatyta tvarka aukštesniajam teismui, tokiu būdu užtikrinant nuoseklų ir logišką skundų dėl teisės į laisvę varžymo nagrinėjimo tvarką; šešta, manytina, kad reikalavimas dėl žmogaus suėmimo BPK 123 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta tvarka kreiptis į teismą, taikantį aukštesnį žmogaus teisių apsaugos standartą vertinant tiek duomenų pakankamumą, tiek žmogaus teisės į laisvę ribojimo pagrindus ir sąlygas, sudarytų prielaidas prokurorui atidžiau įvertinti žmogaus teisės į laisvę ribojimo pagrindus bei sąlygas ir į teismą kreiptis tik tais atvejais, kuomet tai neišvengiamai būtina siekiant BPK 119 straipsnyje įtvirtintų tikslų. Pažymėtina ir tai, kad BPK 123 straipsnio 2 dalyje nėra įtvirtintas reikalavimas teismo posėdyje, kuriame sprendžiama dėl dar nesulaikyto žmogaus suėmimo, dalyvauti ir pačiam žmogui, kurį prašoma suimti, ar tokio žmogaus gynėjui – minėtų baudžiamojo proceso subjektų dalyvavimas teismo posėdyje privalomas tik BPK 123 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka pristačius suimtą asmenį ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuris privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo, taigi nėra pagrindo teigti, kad žmogaus teisę į laisvę ribojant ne BPK 140 straipsnio 2 dalyje, o BPK 123 straipsnio 2 dalyje nurodyta tvarka, apie planuojamą galimą žmogaus teisės į laisvę ribojimą taps žinoma ir pačiam žmogui, dėl kurio teisės į laisvę ribojimo prokuroras kreipėsi į teismą BPK 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, tokiu būdu pakenkiant baudžiamojo proceso tikslams.

Nepaisant to, kad daugeliu atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnui ir prokurorui gali būti žinoma apie planuojamą žmogaus teisės į laisvę ribojimą, dėl ko dar prieš žmogaus teisės į laisvę suvaržymą prokuroras turi galimybę kreiptis į teismą BPK 123 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka, būtina pripažinti ir tai, kad gali pasitaikyti atvejų, kuomet būtinybė laikinai sulaikyti žmogų kyla ikiteisminio tyrimo pareigūnui ir prokurorui iš anksto apie tai nežinant, tačiau, kaip minėta šioje išvadoje, problemos, susijusios su atvejais, kuomet asmenį laikinai sulaikyti yra būtina neatidėliojant, galėtų būti sprendžiamos BPK 160¹ straipsnio pataisomis, įtvirtinant galimybę neatidėliotinais atvejais BPK 140 straipsnyje įtvirtintą procesinės prievartos priemonę taikyti ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, tačiau nustatant būtiną tokio nutarimo sankcionavimą, tokiu būdu garantuojant aukštą žmogaus teisės į laisvę apsaugos lygį. Atsižvelgiant į tai, siūlytina svarstyti galimybę atitinkamai inicijuoti ir BPK 160¹ straipsnio teisinio reguliavimo pakeitimą.

3. Nutarimo laikinai sulaikyti asmenį teisėtumas ir pagrįstumas gali būti revizuojamas, todėl, siekiant, kad sprendimo taikyti šią procesinės prievartos priemonę pagrindai ir sąlygos būtų

aiškos tiek sulaikytajam, tiek minėto sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą revizuojančiam baudžiamojo proceso subjektui, taip pat siekiant, kad ir pats sprendimą laikinai sulaikyti asmenį priimančias pareigūnas tinkamai įvertintų būtinybę taikyti šią procesinės prievartos priemonę, siūlytina apsvaistyti galimybę Projekte nustatyti nutarimo laikinai sulaikyti asmenį turinį: pavyzdžiui nutarime, be laikinai sulaikomojo asmens duomenų, tiriamos veikos faktinių aplinkybių bei jų teisinio vertinimo, galėtų būti nurodyta ir tai, kokie konkrečiai BPK 122 straipsnyje numatyti suėmimo skyrimo pagrindai egzistuoja nutarimo priėmimo metu, kada šie pagrindai tapo žinomi, ar jie nebuvo žinomi anksčiau, dėl ko nebuvo galimybės kreiptis į teismą dėl žmogaus suėmimo BPK 123 straipsnio 2 dalyje numatyta tvarka (pavyzdžiui, nutarime galėtų būti nurodoma, kad apžiūros metu asmuo pradėjo naikinti nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti reikšmingus dokumentus ar daiktus, taigi egzistuoja pagrindas manyti, kad jis gali trukdyti procesui; parodymų patikrinimo vietoje metu asmuo pradėjo bėgti iš šio veiksmo atlikimo vietos, taigi egzistuoja pagrindas manyti, kad jis gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; kratos metu paaiškėjo, kad, nors asmuo yra deklaravęs konkrečią gyvenamąją vietą, tačiau pastarojoje negyvena, o nurodyti faktinę savo gyvenamąją vietą atsisako, taigi egzistuoja pagrindas manyti, kad jis gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo ir pan.). Reikalavimas nutarime laikinai sulaikyti asmenį nurodyti konkrečius ir aiškius laikino sulaikymo motyvus, viena vertus, veiktų prevenciškai, kadangi šį nutarimą priimančiam pareigūnui kiltų pareiga šį sprendimą motyvuoti ne abstrakčiomis ar formaliomis frazėmis, bet nurodyti konkrečius suėmimo skyrimo pagrindus bei šiuos pagrindus pagrindžiančias faktines aplinkybes, be kita ko, nurodant, ar šios faktinės aplinkybės buvo žinomos anksčiau, ar tapo žinomos tik prieš pat priimančiam nutarimą dėl laikino sulaikymo; kita vertus, šį nutarimą priimančiam pareigūnui nevykdant šios pareigos, minėto nutarimo teisėtumą ir pagrįstumą revizuojančias baudžiamojo proceso subjekto galėtų, vadovaudamasis aiškiais motyvais, panaikinti minėtą nutarimą, tokiu būdu formuodamas aiškią ir nuoseklią praktiką užtikrinant aukštą žmogaus teisės į laisvę apsaugos standartą bei užkertant kelią nepagrįstam šios procesinės prievartos priemonės taikymui ateityje. Nagrinėjamame kontekste reikšminga ir tai, kad Konstitucija nesuteikia teisės iki 48 valandų laikinai sulaikyti žmogų: Konstitucijos 20 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad „*Nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant sprendžiamas sulaikymo pagrįstumas*“, kas reiškia, kad, pirma, 48 valandų žmogaus teisės į laisvę ribojimo terminas *expressis verbis* taikomas tik tais atvejais, kuomet žmogus sulaikomas *in flagrante delicto*; antra, 48 valandų žmogaus teisės į laisvę ribojimo terminas žmogų sulaikius *in flagrante delicto expressis verbis* taikomas ne tam, kad su juo būtų galima atlikti būtinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, bet tam, kad sulaikius žmogų *in flagrante delicto* bet kurioje Lietuvos vietoje, būtų galimybė jį pristatyti į teismą, kur sulaikytajam dalyvaujant būtų išspręstas jo sulaikymo pagrįstumas. Atsižvelgiant į šias konstitucines nuostatas, taip pat į konstitucinės ir konvencinės žmogaus teisės į laisvę svarbą bei į tai, kad BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka žmogaus teisė į laisvę gali būti varžoma ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro sprendimu, siūlome apsvaistyti galimybę riboti BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka sulaikyto žmogaus laikino sulaikymo terminą iki 24 valandų.

4. Projekto 1 straipsniu keičiamo BPK 140 straipsnio 7 dalimi taip pat siūloma nustatyti, kad BPK 140 straipsnio 1 dalyje numatytu pagrindu laikinai sulaikytas asmuo po jo pristatymo į laikino sulaikymo vietą ar vietą, kurioje atliekamas proceso veiksmas, kuriame laikinai sulaikytas asmuo privalo ar sutinka dalyvauti, ne vėliau kaip per dvidešimt keturias valandas turi būti apklaustas kaip įtariamasis, prieš tai atlikus šio Kodekso 187 straipsnyje numatytus veiksmus, tačiau pažymėtina, kad Projekto rengėjai nenurodo, ar kaip įtariamasis,

prieš tai atlikus BPK 187 straipsnyje numatytus veiksmus, turi būti apklaustas ir BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka laikinai sulaikytas žmogus: įvertinus Projekto rengėjų siekį įpareigoti prokurorą visais atvejais dėl BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka laikinai sulaikyto žmogaus kreiptis į teismą dėl kardomosios priemonės – suėmimo taikymo, manytina, kad kaip įtariamasis, prieš tai atlikus BPK 187 straipsnyje numatytus veiksmus, turi būti apklaustas ir BPK 140 straipsnio 2 dalyje nustatyta tvarka laikinai sulaikytas žmogus – ši nuostata kyla iš BPK 188 straipsnio 2 dalies nuostatos, pagal kurią įtariamasis visada apklausiamas prieš jam skiriant kardomąją priemonę. Atsižvelgiant į tai, siūlytina atitinkamai Projektą koreguoti.

5. Projekto 1 straipsniu keičiamo BPK 140 straipsnio 10 dalimi Projekto rengėjai taip pat siūlo įtvirtinti, kad *„Asmens sulaikymas pagal šio straipsnio 1 dalį ar (ir) ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimas dėl laikino sulaikymo paskyrimo pagal šio straipsnio 2 dalį gali būti skundžiamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Skundas paduodamas ikiteisminio tyrimo teisėjui. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo tokį skundą išnagrinėti per aštuonias valandas nuo skundo gavimo momento ir dėl jo priimti nutartį. Jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas patenkina skundą, sulaikytas asmuo nedelsiant paleidžiamas. Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis yra galutinė ir neskundžiama.“*. Pažymėtina, kad ankstesniame BPK 140 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte (TAIS Nr. 20-13281) Projekto rengėjai buvo numatę, kad *„skundas paduodamas per prokurorą, dėl kurio nutarimo skundžiamasi. Laikinais sulaikyto asmens skundą prokuroras nedelsiant pateikia ikiteisminio tyrimo teisėjui.“*. Minėtos nuostatos buvo atsisakyta, atsižvelgus į Generalinės prokuratūros argumentus, tačiau pažymėtina, kad laikinai sulaikytas žmogus dėl objektyvios priežasties, t. y. dėl laisvės ribojimo gali neturėti galimybės paduoti skundo tiesiogiai ikiteisminio tyrimo teisėjui, ypačingai įvertinus aplinkybę, kad pagal galiojančią BPK 51 straipsnio redakciją laikinai sulaikytam asmeniui nėra būtina skirti gynėją, kuris ginamojo skundą galėtų paduoti ikiteisminio tyrimo teisėjui, taigi lieka neaišku, koku būdu, nesinaudojant tarpininku, t. y. ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų paslaugomis, laikinai sulaikytas žmogus skundą dėl laikino sulaikymo galėtų paduoti tiesiogiai ikiteisminio tyrimo teisėjui, dėl ko siūlytina apsvarstyti galimybę Projekte nustatyti, kad skundas paduodamas ikiteisminio tyrimo teisėjui tiesiogiai arba per ikiteisminio tyrimo pareigūną ar prokurorą, kurie skundą nedelsiant pateikia ikiteisminio tyrimo teisėjui.

Projekto rengėjai siūlo nustatyti, kad skundą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro priimto nutarimo dėl laikino sulaikymo paskyrimo ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo išnagrinėti per aštuonias valandas nuo gavimo momento ir dėl jo priimti nutartį. Suprantamas Projekto rengėjų siekis įtvirtinti kuo trumpesnę laikino sulaikymo teismo revizavimo terminą, taip užtikrinant, kad kuo mažiau būtų pažeidžiama asmens teisė į laisvę, tačiau įvertinus teismų darbo laiką kyla abejonė, ar ikiteisminio tyrimo teisėjas turės realią galimybę išnagrinėti skundą ir priimti motyvuotą nutartį per Projekte siūlomą terminą: pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo teisėjui skundą gavus 16 valandą, pagal siūlomą teisinį reguliavimą ikiteisminio tyrimo teisėjas skundą išnagrinėti bei nutartį priimti turėtų iki 24 valandos, nors oficialus teismo darbo laikas nustatytas iki 17 valandos. Atsižvelgiant į tai, siūlytina įvertinti šioje dalyje vartojamų terminų apibrėžtumą – valandomis skaičiuojamą terminą keisti į darbo valandomis skaičiuojamą terminą.

Projekto rengėjai siūlo įtvirtinti teisinį reguliavimą, pagal kurį ikiteisminio tyrimo teisėjui patenkinus skundą, sulaikytas asmuo nedelsiant paleidžiamas. Pažymėtina, kad gali susidaryti situacija, kuomet ikiteisminio tyrimo teisėjas klausimą dėl kardomosios priemonės – suėmimo taikymo išspręs greičiau nei gaus ir/ar išspręs laikinai sulaikytojo skundą dėl laikino sulaikymo, arba prokuroro pareiškimą dėl kardomosios priemonės – suėmimo taikymo laikinai sulaikytajam ir laikinai sulaikytojo skundą dėl laikino sulaikymo spręs skirtingi ikiteisminio

tyrimo teisėjai, kurie priims skirtingus (tačiau nebūtinai vienas kitam prieštaraujančius) sprendimus, dėl ko siūlytina galimybė šioje dalyje numatyti, kad ikiteisminio tyrimo teisėjui patenkinus skundą, sulaikytas asmuo nedelsiant paleidžiamas, jeigu jam nėra skirta kardomoji priemonė – suėmimas.

7. Pažymėtina, kad turi būti koreguojama Projekto 2 straipsnio 2 dalyje numatyta data, iki kurios Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras priima įgyvendinamuosius teisės aktus, t. y. nurodyti „iki 2021 m. birželio 30 d.“

8. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad *teisėkūros principai išreiškia tam tikrus imperatyvius reikalavimus, keliamus teisėkūroje dalyvaujantiems subjektams, siekiant sukurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą*. Šio įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 4 ir 5 punktuose nustatyta, kad teisėkūroje vadovaujamasi *–atvirumo ir skaidrumo principu bei efektyvumo principu*, todėl nagrinėjamu atveju, siekiant užtikrinti minėtus teisėkūros principus, Projekto rengėjams siūlome Projektą suderinti su Apylinkių teismų teisėjų sąjunga, kurios vienas iš tikslų *dalyvauti rengiant bei tobulinant teisės aktus, susijusius su teismų (teisėjų) veikla*, kadangi Projektas tiesiogiai susijęs su apylinkių teismų darbo organizavimu bei žmogiškųjų ir finansinių išteklių planavimu.

Nors Projekto aiškinamajame rašte teigiama, kad įstatymo įgyvendinimui papildomų valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų neprireiks, manytina, kad toks teiginys nėra teisingas bei pagrįstas finansine analize, kadangi skundų išnagrinėjimui per aštuonias valandas reikės užtikrinti ikiteisminio tyrimo teisėjų darbą ne darbo laiku, kas pareikalautų papildomų žmogiškųjų išteklių bei valstybės biudžeto lėšų.

Teisės grupės patarėja
Ražanskienė

Elena

Teisės grupės vyresnioji patarėja
Gubistienė

Daiva

